

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

מבוא למשפט עברי - 62100

תאריך עדכון אחרון 14-09-2023

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 6

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: משפטים

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר ב'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): בני פורת

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: benny.porat@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: לפי תיאום מראש

מורי הקורס:

פרופ בנימין פורת,
גב עדן מלסה- מלכה,
גב הדר איצקוביץ;

תאור כללי של הקורס:

המשפט העברי הוא אחת מיצירותיו המשמעותיות ביותר של העם היהודי, והוא מרכיב מכריע בהבנת זהותו התרבותית. ככזה, קיבל המשפט העברי מעמד מיוחד במסגרת המשפט הישראלי, והפך לחלק מתבנית נופו. קורס מבוא זה מוקדש להיכרות עם יסודות עולמו המיוחד של המשפט העברי כתורת משפט וכשיטת משפט, תוך מתן דגש מיוחד על זיקותיו אל המשפט הישראלי ומערכות יחסיו עמו.

מטרות הקורס:

היכרות מבואית עם סוגיות מרכזיות בתפיסת עולמו המשפטית של המשפט העברי.
השוואת סוגיות מרכזיות אלה עם החשיבה המשפטית המודרנית בכלל והישראלית בפרט.
הבנת מקומו של המשפט העברי במסגרת המשפט הישראלי הן מבחינה מעמדו הפורמלי הן מבחינת השפעתו המעשית.
לימוד סוגיות דוקטרינריות במשפט המהותי שבהן נפגש המשפט העברי עם המשפט הישראלי.
עמידה על עמדותיו העקרוניות הייחודיות והשונות של המשפט העברי שבהן בכוחו לאתגר את החשיבה המשפטית המודרנית.

תוצרי למידה

בסימו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

הסטודנטים מצופים בסיום הקורס:
לעמוד על מאפייניו הייחודיים של המשפט העברי כתורת משפט וכשיטת משפט
ליישם רעיונות יסוד מן המשפט העברי על דילמות משפטיות בנות זמננו
להשוות דוקטרינות שונות מן המשפט העברי ומן המשפט המודרני
להכיר ספרות מחקר בסיסית בתחום המשפט העברי
לנתח כראוי טקסטים ראשוניים של המשפט העברי

דרישות נוכחות (%) :

אין

שיטת ההוראה בקורס: הרצאות, תרגולים, עבודות בכתב, בחינת ביניים, בחינת סיום

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

1. המשפט העברי: משפט דתי?
2. המשפט העברי - בין תבונה להתגלות
3. המשפט העברי - בין מסורת לחידוש
4. חלוקת ההלכה לתקופות: מעמדה הנורמטיבי

5. המשפט העברי: מוסדות שיפוטניים
6. פוזיטיביזם ומשפט הטבע
7. מגוון מקורות המשפט
8. אמת, מחלוקת וחופש הדעות
9. הכרעת הלכה בעולם של מחלוקת
10. משפט ותרבות
11. פורמליזם ומהות
12. הערמה
13. כללים ועקרונות
14. סטיית שופט מן הדין; דין ויושר
15. פשרה ודין
16. שיח זכויות ושיח חובות
17. קהילתנות ואינדיבידואליזם
18. הקניין
19. שיקולי צדק ושיקולי יעילות במשפט הפרטי
20. סדר הדין וראיות: בין אמת לאמת משפטית
21. המשפט העברי בעיני המשפט הישראלי א: קליטה ישירה
22. המשפט העברי בעיני המשפט הישראלי ב: קליטה עקיפה
23. המשפט הישראלי בעיני פוסקי ההלכה
24. מדוע לנו משפט עברי? גישות שונות

חומר חובה לקריאה:

1. דוד נובק, 'ספר בראשית והחוק הטבעי', תכלת 14 (תשס"ג), 99-117.
2. אבי שגיא, אלו ואלו - משמעותו של השיח ההלכתי - עיון בספרות ישראל (תל-אביב 1996) 175-224.
3. "סמכותם של חכמי ההלכה" מבוא לתורה שבעל-פה (האוניברסיטה הפתוחה, תשנ"ו) יחידה 8, עמ' 9-29.
4. יעקב בלידשטיין, 'אפילו אומרים לך על ימין שהוא שמאל', מחקרים בהלכה ובמחשבת ישראל מוגשים לכבוד פרופ' רקמן, רמת גן תשנ"ד, 241-221.
5. חיים נחמן ביאליק, 'הלכה ואגדה', כל כתבי ח"נ ביאליק, ת"א תש"ך, עמ' רכג-רכט.
6. ישעיהו לייבוויץ, 'מצוות מעשיות', בתוך: יהדות, עם יהודי ומדינת ישראל, ירושלים ותל אביב, תשל"ט, עמ' 13-36.
7. משה זילברג, כך דרכו של תלמוד (ירושלים, תשמ"ד) 45-59.
8. משה זילברג, כך דרכו של תלמוד (ירושלים, תשמ"ד) 26-44.
9. יאיר לורברבוים, צלם אלוהים: הלכה ואגדה (ירושלים, תשס"ד) 129-145.
10. חנינה בן מנחם 'יחס התלמוד הירושלמי והתלמוד הבבלי לסטיית שופט מן הדין' שנתון המשפט העברי ח' (תשמ"א) 113-134.
11. אליאב שוחטמן, סדר הדין בבית הדין הרבני, כרך ב (ירושלים, תשע"א), פרק י: הצעת פשרה לבעלי הדין (עמודים נבחרים) 587-594, 615-634.
12. חנוך דגן, 'דיני עשיית עושר: בין יהדות לליברליזם', בתוך: ד' גוטוויין ומ' מאוטנר (עורכים), משפט והיסטוריה, ירושלים תשנ"ט, עמ' 190-165.

13. ארנסט ויינריב, 'הפקת טובת הנאה שאין לכפור בה כתוצאה מהתערבות הזולת', דיני ישראל כה (תשס"ח), 99 (ניתן למקד את הקריאה בעמודים הבאים: 99-105, 113-116, 131-134)
14. יהושע ליברמן, 'כלכלת ההלכה: ראשיתו של תחום מחקר חדש?', דיני ישראל יב (תשד"ם תשמ"ה), עמ' ז-כד
15. אסף לחובסקי, 'משפט עברי ואידיאולוגיה ציונית בארץ ישראל המנדטורית', מ' מאוטנר, א' שגיא ור' שמיר (עורכים), רב תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית, תל אביב, תשנ"ח, 633.
16. פנחס שיפמן, דיני המשפחה בישראל (מהדורה שניה, תשנ"ה) כרך א' 5-56.
17. מנחם אלון, 'דרך חוק בחוקה: ערכיה של מדינה יהודית ודמוקרטית לאור חוק יסוד כבוד האדם וחירותו', עיוני משפט יז (תשנ"ג), 659.
18. אהרן ברק, 'מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית', עיוני משפט כד (תש"ס-תשס"א), 9.
19. יצחק ברנד, ערכאות של גויים במדינת היהודים (ירושלים, 2010), עמ' 53-72.
20. בני פורת, 'חמישה מושגים יהודיים של דמוקרטיה ישראלית', בתוך: בני פורת (עורך), מחשבות על דמוקרטיה יהודית (ירושלים, 2010), 17-27.
21. אריה אדרעי, 'מדוע לנו משפט עברי', עיוני משפט כה (תשס"ב), 467-487.
22. חנינה בן מנחם, 'חוק יסודות המשפט תש"ם - 1980: חובת ציות או חובת היועצות', שנתון המשפט העברי יג (תשמ"ז), 257-264.
23. בג"ץ 702/81, מינצר נ' לשכת עורכי הדין, פ"ד לו (2), 1.
24. בג"ץ 152/82, אלון נ' מ"י, פ"ד לו (4), 475-464.
25. ע"א 506/88 שפר נ' מדינת ישראל פ"ד מח(1), 87, פסקאות 57, 38, 27, 20, 4-1 מתוך פסק דינו של המשנה לנשיא מנחם אלון.
26. בש"פ 2145/92 מדינת ישראל נ' ויקטור גואטה, פ"ד מ"ו(5), 704, פסקאות 11-18, 1-2.
27. ע"א 506/88 שפר נ' מדינת ישראל פ"ד מח (1), 87, אלון: פסקאות 1-13, 28-38, 60.
28. R. Cover, A Jewish Jurisprudence, 5 J. Of Law and Religion 65 (1987) &eq; רוברט קובר, 'זכות מול חובה: תורת המשפט היהודית של הסדר החברתי', בתוך: יוסי דוד (עורך), שאלה של כבוד: כבוד האדם כערך מוסרי עליון בחברה המודרנית (ירושלים, 2006), 139-147.
29. YUVAL SINAI, RECONSIDERING RES JUDICATA - A COMPARATIVE PERSPECTIVE 21 Duke J. Comp. & Int'l L. 353 (2010-2011)

חומר לקריאה נוספת:

א"א אורבך, ההלכה - מקורותיה והתפתחותה, הוצאת יד לתלמוד, 1984, פרק יג: ההלכה - בין דת למשפט, עמ' 139-154.

משה זילברג, כך דרכו של תלמוד, פרק שמיני, בתוך: כתבי משה זילברג, ירושלים, תשנ"ח, עמ' 139-161.

א"א אורבך, הלכה ונבואה, מעולמם של חכמים, ירושלים תשמח, עמ' 21-49.

יצחק אנגלרד, 'תנור של עכנאי - פירושיה של אגדה', שנתון המשפט העברי א (תשל"ד), 45-50.

אריה אדרעי, 'על סף בית המדרש - דילמות מן העבר ואתגרי ההווה', עיוני משפט כז (2003), 193-207.

בנימין בראון, 'דוקטרינת "דעת תורה": שלושה שלבים', דרך הרוח ב (תשסה) 537-600.

יעקב כץ, 'דעת תורה - הסמכות הבלתי מסויגת שטוענים לה בעלי ההלכה', בין סמכות לאוטונומיה במסורת ישראל (1997), 95-104.

לורנס קפלן, 'דעת תורה - תפישה מודרנית של הסמכות הרבנית', בין סמכות לאוטונומיה במסורת ישראל (1997), 105-145.

יוחנן ד' סילמן, קול גדול ולא יסף - תורת ישראל בין שלמות להשתלמות, ירושלים, תשנ"ט.

שלום רוזנברג, לא בשמים היא: תורה שבעל פה - מסורת וחידושים, אלון שבות, תשנ"ז.

שלמה זלמן הבלין, 'על "החתימה הספרותית" כיסוד החלוקה לתקופות בהלכה', מחקרים בספרות התלמודית (תשמ"ג) 148-192.

אברהם מלמד, על כתפי ענקים, רמת גן, תשס"ד.

ישראל י' יובל, 'ראשונים ואחרונים', *Moderni et Antiqui*, ציון נז (תשנ"ב), 369.

י' פצ'ניק, 'סיום של תקופות סמכות בהלכה', בתוך: י' שויקה וח' סבתו (עורכים), מנחת אהרן - מאסף תורני לזכרו של הרב אהרן שויקה זצ"ל (ירושלים, תש"ם), 199-221.

ישראל תא-שמע, 'הלכתא כבתראי: בחינות היסטוריות של כלל משפטי', שנתון המשפט העברי ו-ז (תשל"ט-תש"ם), 405-423.

שי עקביא ווזנר, 'הלכתא כבתראי - עיון מחודש', שנתון המשפט העברי כ (תשנ"ז), 151-167.

ש' אסף בתי הדין וסדריהם אחרי חתימת התלמוד (ירושלים תרפ"ד) 25-106 (קריאה מרפרפת).

ש' אסף העונשין אחרי חתימת התלמוד (ירושלים, תרפ"ב) 15-44.

ג' אלון, "ר"ג הנשיא וב"ד הגדול ביבנה", תולדות היהודים בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד 114-192.

מ' פרנק, קהילות אשכנז ובתי דיניהן (תל אביב, תרצ"ח).

ש' אלבק בתי הדין בימי התלמוד (ירושלים 1980).

א' אנקר, "יסודות במשפט הפלילי העברי" משפטים כ"ד (תשנ"ד), 177-206.

ח' בן מנחם, "ענישה שלא מן הדין" משפטי ארץ - דין דיין ודיין (עפרה, תשס"ב) 152-163.

דוד נובק, 'רעיון חוק טבעי בהגותו של הרמן כהן', נטיעות לדוד (תשס"ה), קלא

אברהם מלמד, 'חוק הטבע במחשבה המדינית של ימי הביניים והרנסנס', דעת 17 (תשמ"ו), 49

נחום רקובר, 'מקור החיוב בשבע מצוות בני נוח', ספר פרופ' חמ"י גבריהו א (תשמ"ט), 21

י' תא-שמע, הספרות הפרשנית לתלמוד באירופה ובצפון אפריקה: קורות אישים ושיטות חלק ראשון 1000-1200 (ירושלים תש"ס) 13-31.

י' תא-שמע, מנהג אשכנז הקדמון - חקר ועיון (ירושלים תשנ"ט) 13-105.

מ' הוברטל, מהפכות פרשניות בהתהוותן - ערכים כשיקולים פרשניים במדרשי ההלכה (ירושלים תשנ"ז) 168-203.

חיים כהן, 'על התוקעים עצמם לדבר הלכה (לבעיית התקדימים במשפט העברי)', מבחר כתבים, (ירושלים, תשנ"ב) עמ' 41-56.

ז' ורהפטיג, "התקדים במשפט העברי", שנתון המשפט העברי ו-ז (תשל"ט-תש"ם), 132-105

ח' בן-מנחם, נ' הכט, ש"ע וזנר, המחלוקת בהלכה (חלק שני - מקורות ופירושים) (ירושלים, תשס"ג) יז-סג.

א' אדרעי, "הוראה או טעות - על חובת הציות במחשבת ההלכה", עיוני משפט כ"ד (תש"ס) 463-517.

י' ברנדס, ראשיתם של כללי הפסיקה - משמעותם, היווצרותם והתפתחותם של כללי הפסיקה המתייחסים לתנאים וספרותם (חיבור לשם קבלת תואר ד"ר לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, תשס"ב).

י' ד' גילת, פרקים בהשתלשלות ההלכה (ירושלים, תשנ"ב) 161-180.

יצחק היינמן, טעמי המצוות בספרות ישראל, מהדורה חמישית, ירושלים, תשכ"ו.

ציפורה כגן, הלכה ואגדה כצופן של תרבות, ירושלים, תשמ"ח.

שולמית אלמוג, 'משפט וספרות, הלכה ואגדה', מחקרי משפט יג (תשנ"ז), 413-440.

אבינועם רוזנק, 'אגדה והלכה', בתוך: עמיחי ברהולץ (עורך), מסע אל ההלכה - עיונים בין-תחומיים בעולם החוק היהודי, תל-אביב, 2003, עמ' 285-312.

ח' כהן, "על המידות והשיעורין", שנתון המשפט העברי ג-ד (תשל"ו-תשל"ז), 232-217 .

א' מלכיאל, "אידאולוגיה והלכה בהיתר המכירה של הרב קוק", שנתון המשפט העברי כ (תשנ"ז), 211-169.

ב' בראון, "פורמליזם וערכים: שלושה דגמים" עיונים חדשים בפילוסופיה של ההלכה (תשסח) 233-257

ש' שילה, ההערמה בתלמוד, שנתון המשפט העברי ח (תשמ"א), 355-309.

אליעזר גולדמן, 'המוסר, הדת וההלכה', מחקרים ועיונים: הגות יהודית בעבר ובהווה (ירושלים, תשנ"ז), 265.

אליעזר ברקוביץ, 'כוחה המוסרי של ההלכה', ההלכה כוחה ותפקידה (ירושלים, תשמ"א), 84; 'כוחו של מוסר', שם, 105.

הרב אהרן ליכטנשטיין, 'עבירה לשמה - הרהורים בהלכה ובמחשבה', חיים דויטש ומנחם בן ששון (עורכים), האחר - בין אדם לעצמו ולזולתו (תל אביב, 2001), 99.

מנחם אלון, 'עקרונות מוסריים כנורמה הלכתית', דעות כ (תשכ"ב), 62.

אליעזר בשן, 'דרכיה דרכי נועם', דעות מח (תש"ם), 171.

אליאב שוחטמן, 'יחסי יהודים נכרים: מפני דרכי שלום ומשום איבה', מחניים 1 (תשנ"ב), 52.

נחום רקובר, גדול כבוד הבריות: כבוד האדם כערך-על (ירושלים, תשנ"ט).

יעקב בלידשטיין, 'גדול כבוד הבריות - עיונים בגלגוליה של ההלכה', שנתון המשפט העברי ט-י (תשמ"ב) 127, (תשמ"ג), 127.

יעקב בלידשטיין, 'כבוד הבריות וכבוד האדם', יוסי דוד (עורך), שאלה של כבוד: כבוד האדם כערך מוסרי עליון בחברה המודרנית (ירושלים, 2006), 97.

ח' בן מנחם, ב' ליפשיץ (עורכים) דין ויושר בתורת המשפט של הרמב"ם - עיונים במורה נבוכים ג; לד (ירושלים, תשס"ד)

ברכיהו ליפשיץ 'פשרה', משפטי ארץ א, (עופרה תשס"ב), עמ' 137-151

איתי ליפשיץ, "פשרה עד היכן? - גבולות הדיון בפשרה" שנתון המשפט העברי כ"ד (תשס"ו-תשס"ז)

הרב יצחק ברויאר, ציוני דרך, ירושלים תשמב, עמ' 57-86;

משה זילברג, כך דרכו של תלמוד, ירושלים תשכב, עמ' 66;

חיים כהן, זכויות אדם במקרא ובתלמוד, אונ' משוורת, פרק א;

חיים כהן, המשפט (ירושלים, תשנ"ז), עמ' 512

מיכאל ויגודה, 'בין זכויות חברתיות לחובות חברתיות במשפט העברי', בתוך: יורם רבין ויובל שני (עורכים), זכויות חברתיות, כלכליות ותרבותיות בישראל (תל אביב, תשס"ה), 233-296.

פניה עוז זלצברגר, 'שורשים יהודיים של הרפובליקה המודרנית', תכלת 13 (תשס"ג), עמ' 89-130.

יוסף יצחק לפשיץ, 'על תורת הכלכלה היהודית', תכלת 17 (תשס"ד), עמ' 63-89.

אורי שטרומן, 'תקנת השוק במשפט העברי: משמעותה וחיוניותה', דיני ישראל ט (תשל"ח - תש"ם), עמ' ז-נ.

נחום רקובר, המסחר במשפט העברי, ירושלים תשמ"ח, שער שני: תקנת השוק, 55-72.

מנחם אֶלון, 'על ההתיישנות בדין העברי', הפרקליט יד (תשי"ח), 179

הרב רצון ערוסי 'התיישנות בחוק ובהלכה' תחומין כא (תשס"א) 422

רונן שמיר, 'לקס מוריאנדי: על מותו של משפט ישראלי', מ' מאוטנר, א' שגיא ור' שמיר (עורכים), רב תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית, תל אביב, תשנ"ח, 589.

דוד בס, 'גיור וקבלת מצוות: הלכה ומעשה', צהר ל (תשס"ז), 29-40

מוניק זיסקינד גולדברג, דיאנה וילה; זעקת דלות: פתרונות הלכתיים לבעיית העגונות בזמננו (ירושלים תשס"ו)

רות גביזון, ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: מתחים וסיכויים (תל אביב, 1999)

אמנון רובינשטיין וברק מדינה, המשפט החוקתי של מדינת ישראל (מהדורה שישית, 2005), כרך א, פרק 6.

אליאב שוחטמן, 'הכרת ההלכה בחוקי מדינת ישראל', שנתון המשפט העברי טז-יז (תש"ן-תשנ"א), 417.

חיים ה כהן, 'על ערכאות של גויים ועל ערכים של יהודים', בתוך: מבחר כתבים (א' ברק ור' גביזון, עורכים, ת"א וירושלים, תשס"א), 205-220.

ישראל בן שחר ויאיר הס, 'התוקף ההלכתי של חוקי המדינה', בתוך: שלמה אישון ויצחק בזק (עורכים), כתר א (תשנ"ו), 231.

שמואל שילה, דינא דמלכותא דינא (ירושלים, תשל"ה).

מנחם אלון, 'דיני הסגרה במשפט העברי', תחומין ח (תשמ"ז) 263

הרב שאול ישראלי, 'הסגרת עבריין לשיפוט זר', תחומין ח (תשמ"ז) 287

הרב יהודה בלייך, 'הסגרת פושע לעם נוכרי', תחומין ח (תשמ"ז) 297

מנחם אלון, 'ביסוס המערכת המשפטית על דיני התורה', תחומין ח (תשמ"ז), 304

ידידיה שטרן, 'מה יהודי במשפט הישראלי', בתוך: ידידיה שטרן ואביעזר רביצקי (עורכים), דברים ושברי דברים: על יהדותה של מדינה דמוקרטית (תשס"ז), 13-60.

Hanina Ben Menahem, 'Is Talmudic Law a Religious Legal System? A Provisional Analysis', 24 Journal of Law and Religion 379 (2008-2009).

Marvin Fox, 'Maimonides and Aquinas on Natural Law', 3 Dine Israel v-xxxvi (1972)

David Novak, Natural Law in Judaism (1998), 1-26, 174-193.

Suzzane L. Stone, Sinnaitice and Noahide Law: Legal Pluralism in Jewish Law, 12 Cardozo L. Rev. 1157 (1990-1991)

Nahum Rakover, 'The Law and the Noahides', Jewish Law and Legal Theory (ed. M. Golding, Dartmouth Series, Aldershot, 1994) 73

J. David Bleich, 'Judaism and Natural Law', Jewish Law and Legal Theory (ed. M. Golding, Dartmouth Series, Aldershot, 1994) 85

Daniel B. Sinclair, "Maimonides and Natural Law Theory", Jewish Law and Legal Theory (ed. M. Golding, Dartmouth Series, Aldershot, 1994) 123

Robert M. Cover, 'Bringing the Messiah through the Law: A Case Study', Religion, Morality and the Law (J. R. Pennock & J. W. Chapman eds., New York and London, 1988), 201-217.

H' Ben-Menahem, Judicial Deviation in Talmudic Law: Governed by Men, Not by Rules (1991)

Haim Shapira, The Talmudic Debate Over Compromise and the Goals of Judicial Process", 26 Dinei Israel (2010)

B.S. Jackson (ed.) Agunah: The Manchester Analysis, Draft Final Report of the Agunah Research Unit University of Manchester (2010)

מרכיבי הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 70 %
מטלות הגשה במהלך הסמסטר: תרגילים / עבודות / מבדקים / דוחות / פורום / סימולציה ואחרות
15 %
מבחני אמצע 15 %

מידע נוסף / הערות: